ALISHER NAVOIY

* * *

УММОНДАН ДУРЛАР

* * *

PERLEN AUS DEM OZEAN

* * *

PEARLS FROM THE OCEAN

АЛИШЕР НАВОИЙ

УММОНДАН ДУРЛАР

Ғазаллар, ҳикматлар ва рубоийлардан намуналар

(Ўзбек, немис ва инглиз тилларида)

Тузувчи ва таржимон: *Йўлдош ПАРДА*

«ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА КОНЦЕРНИ
БОШ ТАҲРИРИЯТИ
ТОШКЕНТ – 2000

Таҳрир ҳайъати:

Ҳ. Бобоев, К. Назаров,
А. Жўзжоний,
Й. Каракетов, Т. Мирзаев,
У. Бозоров, Т. Сатторов,
О. Муҳаммаджонов.

Масъул муҳаррирлар:

проф. *Ҳ. Бобоев*
проф. *К. Назаров*

Таржимонлар:

Й. Парда (нем)
Н. Пфеффер (нем.)
Қ. Маъмуров (инг.)
Л. Кметюк (инг.)

© Тошкент Давлат юридик институти
© Йўлдош Парда, тузувчи
© «Шарқ» нашриёт-матбаа концерни Бош таҳририяти, 2000 йил.

СЎЗБОШИ

Улуғ ўзбек шоири ва мутафаккири Алишер Навоийнинг асарлари чуқур фалсафий тафаккур дурдоналаридир. Асрлар оша, довонлар оша келаётган бу асарлар умри боқийдир. Вақтлар ўтган сайин, замонлар кечган сайин улар дурахшон юлдузлардек ярқираб, чирой очаверадилар... Уларда теран ҳаётий тажриба юксак бадиият ила омухта бўлиб, ўлмас гўзаллик касб этган.

Шоир ижоди ҳам мазмунан, ҳам шаклан уммондек беқиёсдир.

Ушбу китобчада ана шу уммондан терилган дурларни эътиборингизга ҳавола этмоқдамиз. Бунда сиз шоирнинг энг сара йигирма битта ғазали, асарларидан териб олинган ҳикматли сўзлари ва баъзи рубоийлари билан танишасиз.

Тўплам Тошкент Давлат юридик институтининг «Ўзбек тили ва адабиёти» кафедрасида ҳамда Ҳуқуқий маърифат тарғиботи Марказида тайёрланди. У кенг жамоатчиликка мўлжалланган.

Изоҳ:

Ўзбекча матнлардаги рақамлар немисча ва инглизча матнлардаги рақамларга мутаносибдир.

«ҚИЗИЛ, СОРИҒ, ЯШИЛ»

Қадим замонларда туркий халқлар дунёнинг тўрт томонини тўрт хил ранг билан тасвирлашган: шимол — қора рангда, жануб — қизил рангда, мағриб — сариқ (оқ) рангда тасвирланган. Чексиз-чегарасиз яйловлар ва чўллардан иборат бўлган машриқни ҳамиша яшил рангда тасвирлаганлар. Инсонпарвар ғоялар ва қарашлар маскани бўлмиш ям-яшил шарқни кўпинча дунё маданияти бешиги деб ҳам аташади, зеро бу масканда Абу Али ибн Сино, ал-Форобий, Улуғбек ва бошқа алломалар таваллуд топган. Шарқнинг машҳур фарзандларидан бири Алишер Навоий эди. Гўзал сўзлар, нозик туйғулар тасвири устаси бўлмиш бу зот тўғрисида оддийгина қилиб гапириш оддий иш эмас. Кўпгина олимлар уни шарқ осмонида чарақлаб нур сочган ёруғ юлдузга менгзашади. Улуғ ўзбек шоири ва мутафаккири Алишер Навоийнинг бой адабий мероси ўзининг чуқур маънолиги ва бадиий тасвирларга бойлиги шарофатидан дунё адабиёти хазинасида муҳим ўрин тутади. Унинг асарларининг бош мавзуси инсон, унинг ички дунёси ва борлиққа муносабатидир. Шоир ўз асарларида дунёни бутун ранг-баранглиги ила, яъни энг майда заррачадан тортиб чексиз коинот қадар тасвирлаган. Ўз ғояларини шоир инсоний тафаккур призмаси орқали ўтказиб, инсоннинг дунё билан омухта бўлиб кетиши орқали баён этади. Алишер Навоий ўзбек адабий тилининг асосчиси ва ўзбек классик адабиётининг отаси ҳисобланади, чунки у биринчи бўлиб ўзбек тилида бадиий асарлар яратган. Унинг замондошлари ўз ғазалларини форс тилида ёзишар ва ўзбек тилида гўзал ғазаллар ёзиб бўлмайди,

деган фикрда эдилар. Шоир ўзининг «Муҳокаматул луғатайн» номли трактатида ўз она тилини ўзбек тилига паст назар билан қаровчи шоирларнинг ҳужумларидан ҳимоя қилди ва ўзбек тилида гўзал ғазаллар яратди. Заҳириддин Муҳаммад Бобур, Махмур, Огаҳий, Муқимий, Фурқат, Завқий, Нодирабегим, Увайсий, Маҳзуна ва бошқа шоирлар Навоийнинг издошларидир. Улар Алишер Навоийнинг асарларидан таъсирланиб, уларни ўқиб, ўрганиб ўз асарларини яратганлар.

Энди ғазал хусусида икки оғиз маълумот бермоқчиман. Ғазал Шарқда кенг тарқалган шеър турларидан биридир. У асосан 12—14 қатордан иборат бўлиб, а-а, б-а, в-а, г-а шаклида қофияланади. Ғазалнинг ҳар жуфт мисраси битта тўлиқ маънога эга бўлади. Агар ғазалнинг биринчи мисраси мисол учун 12 та очиқ ва ёпиқ бўғинлардан иборат бўлса (очиқ бўғин унли товуш билан ва ёпиқ бўғин ундош товуш билан тугалланади), қолган мисралар ҳам худди шундай кўринишда бўлиши лозим.

Мағриблик ўқувчилар кўнглида албатта «Навоийни қандай хизматлари учун бунчалар ҳурмат қилишади?» деган савол туғилиши мумкин. Биринчи навбатда уни албатта шоир, олим ва давлат арбоби бўлганлиги учун ҳурмат қилишса, иккинчидан уни чинакам инсонпарвар бўлгани учун эъзозлашади, чунки у фақат сўзда эмас, балки амалда ҳам Ўрта асрлар схоластикасига, золимликка, тахт учун бўлган қонли урушларга қарши курашди, ўзини адолат йўлига, халқнинг фаровонлиги йўлига бутунлай бахшида этди. Шоир ўз ҳисобидан турли маиший бинолар, мадрасалар, кутубхоналар ва касалхоналар қурдирган, зеро унда аждодларимизнинг энг яхши хислатлари ўз тажассумини топган эди. Ўзининг ҳикматли сўзларидан бирида шоир шундай дейди:

«Одами эрсанг демагил одами,
Онингким йўқ халқ ғамидин ғами.»

Низомиддин Мир Алишер Навоий 1441 йил 9 февралда Ҳирот шаҳрида, сарой хизматчиси оиласида дунёга келди. Унинг отаси Ғиёсиддин Кичкина Шоҳруҳмирзо саройида, яъни ўша вақтлардаги Хуросон ҳукмдори саройида хизмат қиларди. Унинг онаси шаҳзодаларнинг тарбиячиси бўлган. Оила шароити ёш Алишерда бадиий адабиётга улкан муҳаббат уйғотди. Унинг отаси маърифатли киши бўлганлиги ва тоғалари Кобулий ҳамда Ғарибийлар шоир бўлишгани сабабли, уларнинг уйида тез-тез шеър кечалари ташкил этилар ва келган шоирлар ўзларининг янги ғазалларини ўқиб берардилар. Алишер ҳам бу йиғинларда иштирок этар ва ўзи ёд олган ғазалларни айтиб берарди. У жуда ёшлигиданоқ ғазал ёза бошлади. Шоирнинг замондоши, тарихчи Хондамирнинг хабар беришича, ўз даврининг машҳур шоирларидан бири ҳазрат Лутфий бир куни ёш Алишердан ёзган янги ғазалларини ўқиб беришни илтимос қилади. 12 ёшли Алишер қуйидаги мисраларни айтиб беради:

«Оразин ёпқоч кўзимдин сочилур ҳар лаҳза ёш,
Бўйлаким, пайдо бўлур юлдуз, ниҳон бўлғоч қуёш.»

Ҳазрат Лутфий бу ажиб ўхшатишдан шунчалар таъсирланадики, «агар иложи бўлганда ўзимнинг бутун асарларимни шу икки мисрага алмашган бўлурдим» деб Алишерни мақтаб қўяди. Алишер ўн уч ёшга кирганда унинг отаси оламдан ўтди. Хуросоннинг ўша пайтдаги ҳукмдори Абулқосим Бобур ёш Алишерни ўз паноҳига олди ва унинг оиласига ёрдам бериб турди. Алишер ўн беш ёшга тўлганда дўсти Ҳусайн Бойқаро билан бирга Машҳадда, Бобур саройида хизмат қила

бошлади. 1457 йилда Бобур вафот этди. Навоий Машҳадда қолиб, ўқишини давом эттирди. Темурийлар оиласидан бўлган Ҳусайн Бойқаро эса Марвга кетиб, ўша ерда тахтни қўлга киритиш учун тайёргарлик қила бошлади. Аммо ўша пайтда у тахтни эгаллай олмади. Мустабид феодал ҳукмдорлардан бири бўлмиш Абу Саид тахтга ўтирди. У Улуғбекнинг бир қанча қариндошларини қатл эттирди. Алишер Навоий Ҳусайн Бойқаронинг, яъни рақибининг дўсти бўлгани учун Абу Саид уни Самарқандга сургун қилди. 1469 йилда Абу Саид қўшини Эронда мағлубиятга учради, унинг ўзи эса ўлдирилди. Ҳусайн Бойқаро вақтни қўлдан бой бермай Ҳиротни эгаллади. Ўша йилнинг апрелида Алишер Ҳиротга қайтиб келди ва муҳрдорлик вазифасига тайинланди. 1472 йилда Бойқаро уни Бош вазир этиб тайинлади. Султон Ҳусайн Бойқаро билан Алишер Навоий ўртасидаги дўстлик буюк шоирнинг вафотигача давом этди, аммо уларнинг фикрлари бир жойдан чиқмаган ва ораларида турли келишмовчиликлар пайдо бўлган ҳоллар ҳам бўлиб турган, албатта. Тарихчиларнинг хабар беришича, Алишер Навоий вафот этганда Ҳусайн Бойқаро ўзининг барча сарой аёнлари билан хизматкор кийимида келиб, жанозага ва дуои фотиҳага келган кишиларга хизмат қилган экан. Алишер Навоий ўттиздан ортиқроқ асар яратган. Уларнинг энг машҳурлари Навоийнинг «Хазойин ул маоний» (Маънолар хазинаси) асарида жамланган. Бу асарнинг яна бир номи бор, у «Чор девон» яъни «Тўрт девон» деб юритилади. У тўртта шеърий тўпламдан иборат. Бу асарда 3122 та ғазал бўлиб, улар 44900 мисрани ташкил этади. Ҳар бир шеърий тўплам ўзининг номига эга: 1) Ғаройиб ус сиғар. 2) Наводир уш шабоб. 3) Бадойи ул васат. 4) Фавойид ул кибар.

Асарнинг ҳар бир қисми инсон ҳаётининг турли даврларига мос келади. Алишер Навоий ўзининг улкан поэтик асари бўлмиш «Ҳамса» билан дунё адабиётидан жой олди. Бу асар мазмунининг чуқурлиги ва образларининг хилма-хиллиги билан ажралиб туради. У бешта катта достондан ташкил топган: 1) Ҳайрат ул аброр — Яхши кишиларнинг ҳайратланиши; 2) Фарҳод ва Ширин; 3) Лайли ва Мажнун; 4) Саъбаи сайёр — Етти сайёҳ; 5) Садди Искандарий — Искандар Девори. «Ҳамса» 50000 мисра шеърдан иборат ва шоирнинг форс тилидаги «Девони Фоний» асарида 1094 та ғазал бўлиб, улар 10408 мисрани ташкил этади. Туркий халқлар дунёсида Алишер Навоий энг машҳур, энг ҳурматли шоирдир. Унинг ижодини улкан бир уммонга қиёс қилишади. Бу уммоннинг туби жавоҳирларга, марваридларга лиммо-лим. Поэтик асарларидан ташқари Навоий кўпгина илмий асарлар ҳам яратган.

Советлар даврида Алишер Навоийнинг ижоди фақат бир томонлама ўрганилди. Дин, шариат тўғрисида сўз юритилган асарлари чоп этилаётганда аёвсиз равишда қисқартириб ташланди. Баъзи олимлар ўз илмий ишларида Навоийни ўтакетган атеист (динсиз) сифатида тасвирладилар. Ўз гапларининг исботи тариқасида улар Алишер Навоийнинг динни ниқоб қилиб, бойлик, шахсий ҳузур-ҳаловат ортидан қувган баъзи «диндорлар», муллалар ва шайхлар устидан кулган, масхара қилган мисраларини мисол қилиб келтирдилар. Ҳа, Навоий асарларида шундай мисралар ҳам бор, аммо бу мисраларни синчиклаб ўқийдиган бўлсак, улар Аллоҳ номидан гапирган, аммо биринчи навбатда ўз жиғилдонларини ўйлаган «диндорлар» тўғрисида эканлиги ойдек равшан бўлади. Алишер Навоий яшаган даврни динсиз тасаввур қилиш ақлга сиғмайди, бу давр

ахир дин, шариат гуркираб яшнаган давр эди-ку. Шу сабабдан шоирнинг асарларини тўғри тушунишни истаган киши Ислом динини, Қуръони карим оятларини яхши билиши керак. Алишер Навоий шубҳасиз мўъмин-мусулмон киши бўлган. Унинг ғазалларида биз Ислом пайғамбари Муҳаммад Мустафо исмини, насронийлик пайғамбари Исо Масиҳ номини тез-тез учратамиз. Мусулмон сўзи ўзини Аллоҳга бутунлай бахшида этиш демакдир. Агар киши Аллоҳга, Унинг фаришталарига, нозил қилинган Китобларга ва Аллоҳнинг пайғамбарларига ишонмас экан, у чинакам мусулмон ҳисобланмайди. Бу билан мен Навоийни худди Аҳмад Яссавийга ўхшаш таркидунёчиликка тарғиб этган ўта диндор шоир эди, демоқчи эмасман, йўқ, таркидунёчилик эмас, балки умуминсоний ва инсонпарвар ғоялар, масалан, Ватанга, халққа муҳаббат, тинчлик, дўстлик ва бирдамликка тарғиб этиш ғоялари Алишер Навоийнинг барча асарларининг ўқ томиридир. Алишер Навоий асарларининг асосий қаҳрамонлари ўзбеклар, ҳиндлар, хитойликлар, араблар, арманилар ва бошқа халқларнинг вакилларидир. Бу ҳол шоир асарларининг халқаро характерга эга эканлигидан, унинг ўзи эса барча халқларнинг ўзаро баҳамжиҳат умр кечиришлари тарафдори эканлигидан далолат беради. Мақола бошида туркий халқларнинг дунё буржларини турли ранглар билан тасвирлаганлиги айтилган эди. Эътибор беринг:

«Эй Навоий, олтину шингарфу зангор истама,
Бўлди назминг рангидин девон қизил, сариғ, яшил.»

Бир ғазалда ушбу рангларнинг, яъни жануб, мағриб ва машриқ белгиларининг уйғун келишини дунёга қарата «бирдам, баҳамжиҳат бўлинг», деган чақириққа менгзагим келади.

Йўлдош Парда

1

Хилъатин то айламиш жонон қизил, сориғ, яшил,
Шўълаи оҳим чиқар ҳар ён қизил, сориғ, яшил.

Гулшан эттим ишқ саҳросин самуми оҳ ила,
Ким, эсар ул дашт аро ҳар ён қизил, сориғ, яшил.

Шишадек кўнглимдадур гулзори ҳуснинг ёдидин,
Тобадоннинг аксидек алвон қизил, сориғ, яшил.

Оразу хилъат била хаттинг хаёлидан эрур,
Кўзларимни олдида даврон қизил, сориғ, яшил.

Лаългун май тутқил олтун жом бирла, сабзада,
Ким, булардин яхши йўқ имкон қизил, сориғ,
яшил.

Фақр аро бирранглик душвордур беҳад, валек,
Хирқада тикмак эрур осон қизил, сориғ, яшил.

Эй Навоий, олтину шингарфу зангор истама,
Бўлди назминг рангидин девон қизил, сориғ, яшил.

2

Кеча келгумдур дебон ул сарви гулрў келмади,
Кўзларимга кеча тонг отгунча уйқу келмади.

Лаҳза-лаҳза чиқтиму, чектим йўлида интизор,
Келди жон оғзимғаю ул шўхи бадхў келмади.

Оразидек ойдин эрканда гар этти эҳтиёт,
Рўзғоримдек ҳам ўлғонда қоронғу келмади.

Ул париваш ҳажридинким йиғладим девонавор,
Кимса бормуким, анга кўрганда кулгу келмади.

Кўзларингдин неча су келгай деб, ўлтурманг мени,
Ким, бори қон эрди келган, бу кеча су келмади.

Толиби содиқ топилмас, йўқса ким қўйди қадам,
Йўлға ким аввал қадам маъшуқи ўтру келмади.

Эй Навоий, бода бирла хуррам эт кўнглунг уйин,
Не учунким бода келган уйга қайғу келмади.

3

Кўргали ҳуснингни зору мубтало бўлдум санго,
Не балолиғ кун эдиким ошно бўлдум санго.

Ҳар неча дедимки кун — кундин узай сендин кўнгил,
Ваҳки, кун — кундин батаррак мубтало бўлдум санго.

Мен қачон дедим, вафо қилғил, манга зулм айладинг,
Сен қачон дединг, фидо бўлғил манго, бўлдум санго.

Қай пари пайкарга дерсен, телба бўлдунг бу сифат,
Эй пари пайкар, не қилсанг қил манго, бўлдум санго.

Эй кўнгил, тарки насиҳат айладим, овора бўл,
Юз бало етмаски, мен ҳам бир бало бўлдум санго.

Жоми Жам ичра Хизр суйи насибимдур мудом,
Соқиё, то тарки жоҳ айлаб гадо бўлдум санго.

Fусса чангидин навое топмадим ушшоқ аро,
То Навоийдек асиру бенаво бўлдум санго.

4

Ўн саккиз минг олам ошуби агар бошиндадур,
Не ажаб, чун сарвинозим ўн сакиз ёшиндадур.

Деса бўлғайким, яна ҳам ўн саккиз йил ҳусни бор,
Ўн саккиз ёшинда мунча фитнаким бошиндадур.

Ўн саккиз йил дема, юз саксон йил ўлса, ўлдурур,
Ҳусн шоҳи, ул балоларким кўзу қошиндадур.

Ҳайрат этмон ҳусни нақшидаким, ҳар ҳайратки бор,
Барчаси эзид таоло сунъи наққошиндадур.

Тан анга сийму ичинда тош музмар кўнглидин,
Ақлга юз ҳайрат ул ойнинг ичу тошиндадур.

Май кетур, эй муғки, юз ҳайрат аро қолмиш Масиҳ,
Булъажабларким, бу эски дайр хуффошиндадур.

То Навоий тўкти ул ой фурқатидин баҳри ашк,
Ҳар қачон боқсанг, қуёш акси анинг ёшиндадур.

5

Лолазор эрмаски, оҳимдин жаҳонға тушти ўт,
Йўқ шафақким, бир қирокдин осмонға тушти ўт.

Дедилар, эл хонумонин ўртар ул рухсор ўти,
Бу сўз эшиткач мени бехонумонға тушти ўт.

Оразингнинг ламъаси куйдурди сабрим хайлини,
Барқи офат чоқилиб ул корвонға тушти ўт.

Ўқларинг кўнглумга тушгач куйди ҳам кўз, ҳам бадан,
Ким куяр хўлу қуруғ чун найситонға тушти ўт.

Совуруб гул хонумонинму қуюн рангин экин,
Ё фалак бедодидин сарви равонға тушти ўт?

Куйдум ул дамким, юз очдинг халқни куйдургали,
Элга ўт солдинг вале, мен нотавонға тушти ўт.

Эй Навоий, билки оҳи чекмишам беихтиёр,
Десаларким, бешаи Мозандаронға тушти ўт.

6

Вою юз минг войким, тарки муҳаббат қилди ёр,
Билмайин қолдим мену қилмай хабар айрилди
ёр.

Борди ўқдек тезу ёдек қоматим ёт этмади,
Ишқ аро гўё менинг эгрилигимни билди ёр.

Чун гадолар бирла шаҳлар қилмас эрмиш ёрлиқ,
Мен гадони кўзға, бас, невчун бурундин илди
ёр?

Панд эшитиб, дўстлар, ҳеч ким била ёр
ўлмангиз,
Ким менинг бағримни тиғи ҳажр бирла тилди ёр.

Мендин уйрилғон балову дард учунми йиғлайин,
Ё ангаким борибон ағёр ила қотилди ёр?!

Йиғлашиб ғам шоми зоҳир айласунлар дард ўтин,
Кимгаким байтул — ҳазанда шамъдек топилди
ёр.

Эй Навоий, ёр учун тортар эдинг ғурбатда ранж,
Йўлға туш, эмди равонроққим, азимат қилди ёр.

7

Бир пари пайкар ғами ошуфтаҳол этмиш мени,
Элга аҳволим демактин гунгу лол этмиш мени.

Мен ҳавойини не тонг, кўргузсалар бир-
биргаким,
Эгма қошинг фикри андоғким ҳилол этмиш мени.

Ошкор этмас эдим ишқин, вале ўтган кеча,
Бода зўр айлаб, йиғи беэътидол этмиш мени.

Ёр кўйи ичраким туфроғ ила тенг бўлмишам,
Ишқ ғавғоси бу янглиғ поймол этмиш мени.

То танимга ўт туташмиш, баркдекдур ҳайъатим,
Фурқатинг то заъфдин андоғки нол этмиш мени.

Ўт солурмен оҳ ила оламға, мен ким — зуҳд
ким?
Зоҳиди афсурда, оё, не хаёл этмиш мени?!

Дашт ваҳшига анис ўлсам Навоийдек, не тонг,
Ул пари савдоси чун Мажнунмисол этмиш мени.

8

Мен жаҳондин кечтиму кечмас менинг жонимдин эл,
Мен илик жондин юдум, чекмас илик қонимдин эл.

Тўш-тўшимдин баски расволиғ ўти лов-лов ёнар,
Ҳар тараф йўлдин чиқарлар ўтсалар ёнимдин эл.

Бахтим уйқусиға гўёким сурудедур ҳазин,
Кўйида буким уюмас ҳар тун афғонимдин эл.

Тонимаслар бир-бирин ёққон мазаллат гардидин,
Сўрғали ҳолим кириб-чиққунча вайронимдин эл.

Менда тумори жунундек печ, ваҳким, бехабар,
Ҳар тараф кўнглумда қонлиғ доғи пинҳонимдин эл.

Истарам, эй Хизр, келгаймен қилиб жон бирла тавф,
Каъбайи кўйин хабар топқунча борғонимдин эл.

Эй Навоий, қилмағайлар айб агар девонамен,
Ул пари васфин ўқуғон сойи девонимдин эл.

9

Қаро кўзум, келу мардумлуғ эмди фан қилғил,
Кўзум қаросида мардум киби ватан қилғил.

Юзунг гулига кўнгул равзасин яса гулшан,
Қаддинг ниҳолиға жон гулшанин чаман қилғил.

Таковарингға бағир қонидин хино боғла
Итингға ғамзада жон риштасин расан қилғил,

Фироқ тоғида топилса туфроғим, эй чарх,
Хамир этиб яна ул тоғда кўҳкан қилғил.

Юзунг висолиға етсун десанг кўнгулларни,
Сочингни боштин-аёғ чин ила шикан қилғил.

Хазон сипоҳиға, эй боғбон, эмас монеъ,
Бу боғ томида гар игнадин тикан қилғил.

Юзида терни кўруб ўлсам, эй рафиқ, мени,
Гулоб ила юву гул баргидин кафан қилғил.

Навоий, анжумани шавқ жон аро тузсанг,
Анинг бошолиғ ўқин шамъи анжуман қилғил.

10

Май бирла юзинг тим-тим аҳмарму экин оё?
Ё шуъла аро бир-бир ахгарму экин оё?

Ҳар сори қулоғингда гавҳарму экин ёхуд,
Ҳар жонибида ойнинг ахтарму экин оё?

Рухсоринг узра хайдин юз қатраки, кўргуздинг,
Гул баргида шабнамдин гавҳарму экин оё?

Ғунча ичида даврон муҳкам тикон урғондек,
Кўнглум аро ғамзангдин ханжарму экин оё?

Кўнглум қушиким, қолмиш зулфунг аро
саргардон,
Савдо тунида сойир шаппарму экин оё?

Зулф ичра юзи янглиғ офоқни куйдурган,
Оҳим тутуни ичра озарму экин оё?

Ҳижрондаму ул маҳваш ағёрга мойилдур,
Ё заҳри фироқ ичра ништарму экин оё?

Жон пардасида ҳарёнким янги туганлардур,
Қатлимға фалак тузган маҳзарму экин оё?

Эл деса Навоийниким, жавр ила тарк этти,
Ишқингни, сенга бу сўз боварму экин оё?

11

Ҳусни ортар юзда зулфин анбарафшон айлагач,
Шамъ равшанроқ бўлур торин паришон айлагач.

Юзни гуллардин безабму бизни қурбон айладинг,
Ё юзунгга тегди қонлар бизни қурбон айлагач?

Тийғ ила пайконларинг етти кўнгул бўлғоч хароб,
Сув қуюб тухм эктинг ул кишварни вайрон айлагач.

Қон эмаским ёпти гулгун ҳулла жаннат хозини,
Ишқ мақтулин шаҳид айларда урён айлагач.

Ошкор айлаб юзин кўзимни ҳайрон айлади,
Ёшурун олди кўнгул кўзумни ҳайрон айлагач.

Жонда қўйғоч нақди ишқин қилди кўнглумни ҳалок,
Ўлтурур маҳрамни султон ганж пинҳон айлагач.

Эй Навоий, ишқ агар кўнглунгни мажруҳ этмади,
Бас, недурким қон келур оғзингдан афғон айлагач?!

12

Гул сочар ел боғ аро сарви равоним келдиму?
Жон иси гулдин келур ороми жоним келдиму?

Бехуд эрдим, айтгали кўнглум чу келдим ҳолима,
Айтинг, ул овораи бехонумоним келдиму?

Қолмиш эрди хаста жон кирганда мен майхонаға,
Англамонким, ул заифи нотавоним келдиму?

Демангизким, келди маҳвашлар сени ўлтургали,
Муни денгким, қотили номеҳрибоним келдиму?

Ҳажрдин ўлдум демангким, бошинга келмиш Масиҳ,
Айтинг, ул осойиши руҳи равоним келдиму?

Кўюнга ушшоқ келгандин хабар туттунг, валек
Демадинг ул зори беному нишоним келдиму?

Зуҳд куйига кўнгул бирла деганким, келмадинг,
Эй Навоий, неча айтиб ул ёмоним келдиму?

13

Қоши ёсинму дейин, кўзи қаросинму дейин,
Кўнглума ҳар бирининг дарду балосинму дейин?!

Кўзи қаҳринму дейин, кирпики, заҳринму дейин,
Бу қудурат аро рухсори сафосинму дейин?!

Ишқи дардинму дейин, ҳажри набардинму дейин,
Бу қаттиқ дард аро васлининг давосинму дейин?!

Зулфи долинму дейин, лаъли каломинму дейин,
Бирининг қаддин, яна бирнинг адосинму дейин?!

Турфа холинму дейин, қадди ниҳолинму дейин,
Мовий кўнглак узра гулрангни қабосинму
дейин?!

Чарх ранжинму дейин, даҳр шиканжинму дейин,
Жонима ҳар бирининг жабру жафосинму дейин?!

Эй Навоий, дема қошу кўзининг васфини, айт,
Қоши ёсинму дейин, кўзи қаросинму дейин?!

14

Бизнинг шайдо кўнгул бечора бўлмиш,
Маломат даштида овора бўлмиш.

Анга баским ёғар тош устига тош,
Танида ёра узра ёра бўлмиш.

Урардин дам-бадам хороға бошин,
Сўнгаклар анда пора-пора бўлмиш.

Бало тоғи аро ётқанда бемор,
Хазу синжоби хору хора бўлмиш.

Қаро қилди нечукким рўзгорим,
Онинг ҳам хонумони қора бўлмиш.

Қадаҳ хуршиди қониким, ғамидин,
Сиришким кавкаби сайёра бўлмиш.

Навоий чорадин кўп дема сўзким,
Ғамингға чорасизлиқ чора бўлмиш.

15

Эй насими субҳ, аҳволим дилоромимға айт,
Зулфи сунбул, юзи гул, сарви гуландонимға айт.

Буки лаъли ҳасратидин қон ютармен дамбадам,
Базми айш ичра лабо-лаб бодаошомимға айт.

Ком талҳу бода заҳру ашк рангин бўлғанин,
Лаъли ширин, лафзи рангин, шўхи худкомимға айт.

Шоми ҳижрон рўзгоринг тийра невчун қилди, деб,
Сўрмағил мендин бу сўзни, субҳи йўқ шомимға айт.

Ул пари ишқида нангу номким тарк айладим,
Кўнгул отлиғ ҳажр водийсида бадномимға айт.

Эй кароматшўй, ишим оғози худ исён эди,
Шамъи раҳмат партави етгайму анжомимға айт.

Йўқ Навоий бедил ороми ғам ичра, эй рафиқ,
Ҳолини, зинҳорким, кўрсанг дилоромимға айт.

16

Ёридин ҳеч ким менингдек зору маҳжур ўлмасун,
Жумлайи оламда расволикка машҳур ўлмасун.

Мен бўлай овора то ишқимдин айлаб гуфтугўй,
Оти онинг ҳар киши оғзиға мазкур ўлмасун.

Жонима бедоду зулмин, ё раб, ул миқдор қил,
Ким анинг ошиқлиғи ҳар кимга мақдур ўлмасун.

Мен худ ўлдум, лек ҳар ошиққи, эрур покбоз,
Навҳа тортиб мотамим тутмоқда маъзур ўлмасун.

Панд ила кўнглум уйин қилма иморат, эй рафиқ,
Бизни бузди, ҳаргиз ул, ё рабки, маъмур
ўлмасун.

Кечалар ул гул чекар эрмиш қадаҳ, эй тонг ели,
Воқиф ўл ҳолимни айтур чоғда махмур ўлмасун.

Ёр васлиға қувондим, қовди кўйидин мени,
Эй Навоий, ҳеч киши давлатға мағрур ўлмасун.

17

Не наво соз айлагай булбул гулистондин жудо,
Айламас тўти такаллум шаккаристондин жудо.

Ул қуёш ҳажринда, қутқармен, фалакни ўртагай,
Ҳар шарореким бўлур бу ўтлуғ афғондин жудо.

Дема, ҳижронимда чекмайсен фиғону нола кўп,
Жисм айларму фиғон, бўлғон нафас жондин жудо?

Бўлса юз минг жоним ол, эй ҳажр, лекин қилмағил,
Ёрни мендин жудо ёхуд мени ондин жудо.

Ҳажр ўлимдин талх эмиш, мундин сўнг, эй гардун, мени,
Айлагил жондин жудо, қилгунча жонондин жудо.

Васл аро парвона ўртанди, ҳамоно билдиким,
Қилғудекдур субҳ ани шамъи шабистондин жудо.

Бир иёсиз ит бўлуб эрди Навоий ёрсиз,
Бўлмасун, ё рабки, ҳаргиз банда султондин жудо.

18

Гар жафо қил, гар вафоким, дилистоним сен менинг,
Гар мени ўлтур, агар тиргузки, жоним сен менинг.

Хоҳ раъно қад била боғи ёнимдин жилвагар,
Хоҳ кел қошимғаким, сарви равоним сен менинг.

Кўнглум ичра сенсену, ишқинг, не дей ҳолим сенга,
Чун бу янглиғ маҳрами рози ниҳоним сен менинг.

Жилва айлаб ҳар замон, афғону оҳим қилма айб,
Ҳам сен — ўқ чун боиси оҳу фиғоним сен менинг.

Лаълидин бир-икки сўз мазкур қил, эй хаста жон,
Бори бу бир-икки дамким меҳмоним сен менинг.

Телбалардин гарчи рад қилдинг мени, лек англағил,
Ким пари рухсоралардин танлағоним сен менинг.

Ўлди меҳрингдин Навоий, бевафо дебсен ани,
Эртаки нозук мижози бадгумоним сен менинг.

19

Кўзунг не бало қаро бўлуптур,
Ким жонға қаро бало бўлуптур.

Мажмуъи давони дард қилди,
Дардингки, манга даво бўлуптур.

Ишқ ичра анинг фидоси юз жон,
Ҳар жонки санга фидо бўлуптур.

Бегона бўлуптур ошнодин,
Бегонаға ошно бўлуптур.

То қилди юзунг ҳавоси жоним,
Юз сори анга ҳаво бўлуптур.

Бақо топар улки, бўлди фоний,
Раҳравға бақо фано бўлуптур.

То тузди Навоий ояти ишқ,
Ишқ аҳли аро наво бўлуптур.

20

Ёр бордию кўнглумда анинг нози қолубтур,
Андоғки қулоғим тўла овози қолубтур.

Кўз хонасини қилди барандохта бу ашк,
Кўз борди, вале хонабарандози қолибтур.

Кўнглум қуши то сунбулунгиз домиға тушти,
Булбул киби ҳар гул сори парвози қолибтур.

Ул қуш сафар айлаб, не тараб гулбунин очқай,
Ким боғ аро бир сарви сарафрози қолибтур.

Мен ишқ рамузин демай ўлдум, назар этким,
Фарҳод ила Мажнуннинг ўқуш рози қолубтур.

Тақлид қилиб кўнглума ишқ аҳли чекар оҳ,
Ул иттию эл ичра сарвози қолубтур.

Ҳижрону висолин кўпу оз дема Навоий,
Юз шукур деким, кўпи бориб, ози қолубтур.

21

Гул кераксмастур менга, мажлисда саҳбо бўлмаса,
Найлайин саҳбони бир гул мажлисоро бўлмаса.

Базм аро хуштур қадаҳ кавкаб, вале эрмас тамом,
Мутриби ҳуш лаҳжаи хуршид сиймо бўлмаса.

Меҳру, Моҳу, Муштарию, Зуҳра чун қилди тулуъ,
Ҳеч наҳс ахтар тулуъи анда қатъо бўлмаса.

Мунча бўлса ҳам муяссар жамъ эмас хотир ҳануз,
Токи муғ кўйида бир маҳфуз маъво бўлмаса.

Чун бу ерда ичкаридин руст боғланди эшик,
Одам эрмас ул кишиким, бодапаймо бўлмаса.

Хуштурур бу навъ амният, вале ақшомғача,
Гар фалакдин бир хиёнат ошкоро бўлмаса.

Ҳар кишиға умрида бу навъ бир кун берса даст,
То абад ғам йўқ агар бўлса яна ё бўлмаса.

Умр базмида нишот асбоби дилкашдур басе,
Гар ҳаводис шаҳнасидин анда яғмо бўлмаса.

Эй Навоий, гар насибингдур абад умри, керак,
Хотирингда ёрдин ўзга таманно бўлмаса.

ҲИКМАТЛИ СЎЗЛАР

1.

Ҳақ йўлида ким сенга бир ҳарф ўқутмиш ранж ила,
Айламак бўлмас адо ҳаққин онинг юз ганж ила.

2.

Йигитликда йиғ илмнинг махзанин
Қарилик чоғида харж қилғил ани.

3.

Илм ўқуб амал қилмағон, қариз қазиб тухум солмағонға ўхшар.

4.

Тилинг бирла кўнглингни бир тут.
Тили-ю кўнгли бир киши айтган сўзга бут.

5.

Улки буюриб ўзи қилмағай ва ҳеч кимга фойда ва асар анинг сўзи қилмағай.

6.

Иш эрур улким, ўзи они қилур,
Ҳикмат улким, ҳам ўзи они билур.

7.

Фосиқдан ҳаё тилама,
Золимдан вафо тилама.

8.

Оғизга келганини демак нодоннинг иши,
Оллиға келганини емак ҳайвоннинг иши.

9.

Олам аҳли билингизким, иш эмас душманлиғ,
Ёр ўлунг бир-бирингизга, ки эрур ёрлиғ иш.

10.

Агар эл қилмади ҳимоят санга,
Ўзингдан керакдур шикоят санга.

11.

Ки ҳар ишники қилди одамизод,
Тафаккур бирла билди одамизод.

12.

Қайси жоҳилға надомат бўлғай, ул олимчаким,
Ҳар не қилди билмади, ҳар неки билди қилмади.

13.

Ёрдин айру кўнгул мулкедурур султони йўқ,
Мулкким султони йўқ, жисмедурурким жони йўқ.

14.

Нафъинг агар халққа бешакдурур,
Билки, бу наф ўзунга кўпракдурур.

15.

Одамий эрсанг, демагил одами
Аники, йўқ халқ ғамидин ғами.

16.

Кимки фалак сори отар тошини
Тош ила озурда қилур бошини.

17.

Ҳар кишиким топса даврон ичра жоҳу эътибор,
Ким, анинг зотида бедоду ситам бўлғай қилиғ.
Яхшилик гар қилмаса, бори ёмонлиғ қилмаса,
Ким ёмонлиғ қилмаса, қилганча бордир яхшилиғ.

18.

Муҳит ичра нечукким наҳанг,
Киши урса бўлғайму гавҳарға чанг?

19.

Ҳар ранждин сўнг бўлур роҳате,
Таабсиз муяссар эмас ишрате.

20.

Агар нафъдин бўлса маҳзан йироқ,
Анинг лаълидан хора кўп яхшироқ.

21.

Икки қаро пул чекибон дастранж,
Яхшироқ андинки, шаҳ инъом ганж.

22.

Неча самар сочмоқ эса шох иши,
Кўпрак отар тош анга терган киши.

23.

Шам ёритур уй ичу тошини,
Уй эгаси кўпрак узар бошини.

24.

Каъбаки, оламнинг ўлуб қибласи,
Қадри йўқ, андоққи кўнгул Каъбаси.

25.

Киши ўзни ясаған била бўлурми ошиқ,
Субҳи козиб ёрумас эйлаки субҳи содиқ.

26.

Қайси кўнгулники, макон этти ишқ,
Ўтдин ани лаълға кон этти ишқ.

27.

Бўлмаса ишқ икки жаҳон бўлмасун,
Икки жаҳон демаки, жон бўлмасун.
Ишқсиз ул танки, анинг жони йўқ,
Ҳуснни нетсун кишиким, они йўқ.

28.

Кўрмаса ҳусн мажози ичра жуз ҳақ сунъини,
Ошиқеким, бўлса ишқ атвори ичра покбоз,
Зоҳидо, бу ишқдин манъ айлама ошиқниким,
Гар сен идрок айласанг, айни ҳақиқатдур мажоз.

29.

Ҳар неким бебақодур, анга кўнгул боғламоқ
хатодур.

30.

Эрур қушга хушроқ чу боқсанг аён,
Мурассаъ қафасдин тикан ошён.

31.

Ҳар киши оламда эрур ёрсиз,
Бир садафедур, дури шаҳворсиз.

32.

Фард киши даврда топмас наво,
Ёлғуз овучдин ким этмиш садо?

33.

Киши айбинг деса, дам ўрмағилким, ул эрур кўзгу,
Чу кўзгу тийра бўлди, ўзга айбинг зоҳир
айларму?

34.

Нодон дўстни ҳам дўст сонига киюрма,
Хирад шамъин анинг ҳарза афсонаси елидин
ўчурма.

35.

Ҳар гадоеким жаҳонда бир мувофиқ ёри бор,
Хизр умрию Скандар хашматидин ори бор.

36.

Билмаганни сўраб ўрганган олим,
Ва орланиб сўрамаган ўзига золим.

37.

Оз-оз ўрганиб доно бўлур,
Қатра-қатра йиғилиб дарё бўлур.

38.

Камол эт касбким, олам уйидин,
Сенга фарз ўлмағай ғамнок чиқмоқ.

Жаҳондин нотамом ўтмак — биайниҳ
Эрур ҳаммомдин нопок чиқмоқ.

39.

Илмни ким воситайи жоҳ этар,
Ўзинию халқни гумроҳ этар.

40.

Моллиғ нодоннинг демаги,
Олтунлиғ чибиннинг емаги маълум.

41.

Олим керакки, ўз илмининг появу миқдорин
асрағай,
Гавҳарни имтиҳон учун тошқа ўрмағай.

42.

Гарчи қуёшдин парвариш олам юзига ом эрур,
Саҳрода қамғоғу тикан, бўстонда сарву гул
битур.

43.

Табиатка ҳар неки одат бўлур,
Чу эскирди одат табиат бўлур.

44.

Ёмонни агар яхши қилсанг гумон,
Эрур яхшини ҳам дегандек ёмон.

45.

Одам ўлган зеби зоҳирдин демас,
Кимки андин фахр этар, одам эмас,

46.

Хирадманд чин сўздин ўзга демас,
Вале бари чин ҳам дегулик эмас.

47.

Киши чинда сўз деса, зебодурур,
Неча мухтасар бўлса, авлодурур.

48.

Кўп деган кўп янгилур.

49.

Кўп демак сўзға мағрурлуқ.

50.

Чин сўз мўътабар, яхши сўз мухтасар.

51.

Тилга ихтиёрсиз — элга эътиборсиз.

52.

Назмки, маъно анга марғуб эмас,
Аҳли маоний қошида хўб эмас.

53.

Жисм бўстониға шажар сўздур,
Руҳ ашжориға самар сўздур.

54.

Гавҳару дурни қулоқ озори бил,
Сўзни қулоқнинг дури шаҳвори бил.

55.

Топканини сочти эл узра саҳоб,
Ким, ани ҳақ айлади гардунжаноб.
Мўр терар ҳар неки, сочқай киши,
Бўлди тириг гўрга кирмак иши.

56.

Яхшилиқ қила олмасанг, ёмонлик ҳам боре қилма.

57.

Бухл ила ютти садаф дурри соф,
Қилдилар олмағида кўксин шикоф.

58.

Не қушким баланд ўлса парвоз анга,
Ҳалок истамас новакандоз анга.

59.

Хуш улким, агар чекса минг хори дард,
Сўнги тушса илгига бир тоза вард.

60.

Олам элида биров саодатсиз ўлур,
Ким фақр йўлида итоатсиз ўлур.

61.

Оз иш учун тунду итоб айлама,
Қатлу сиёсатда шитоб айлама.

62.

Неча ганж ичра бўлса гавҳару дур,
Кўрки бордур анинг калиди темур.

Қулф очарда гадою соҳиби тож
Тенг бўлурлар калидга муҳтож.

63.

Агар юз қатла булбул чексун афғон,
Баҳор ўлмас, гул очилмоқ на имкон.
Агар оламни тутсун шоми дайжур,
Тонг отмай кун чиқармоқ, кимга мақдур?

64.

Худписанд — нохирадманд.

65.

Қайси чибин кисвати заркордур,
Еру дурур, қайдаки мурдордур.

66.

Қариким, қилғай раънолиғ, тифледур ноболиғ.

67.

Эр кишиким кўп ясанғай, хирад аҳли анинг
ақлидин ўсанғай.

68.

Киши айбин юзига қилма изҳор,
Тааммул айла ўз айбингға зинҳор.

69.

Эл айбини айтурға биравким узатур тил,
Ўз айбини фош эткали узатур тил, бил.

70.

Душман ғуруридин ғам ема ва маддоҳ хушомадин
чин дема.

71.

Ҳар кишиким бировга қозғай чоҳ,
Тушгай ул чоҳ уза ўзи ногоҳ.

72.

Беша шерин гар забун қилсанг шужоатдин эмас,
Нафс итин қилсанг забун, оламда йўқ сендек
шужо.

73.

То ҳирсу ҳавас хирмани барбод ўлмас,
То нафсу ҳаво қасри баруфтод ўлмас,
То зулму ситам жониға бедод ўлмас,
Эл шод ўлмас, мамлакат обод ўлмас.

74.

Эшак олида заъфарон хўб эмас,
Ки, нодонға зарбафт марғуб эмас.

75.

Элга қўшулган оройиш топти,
Элдин узулган осойиш топти.

76.

Юз йилки киши умр тилар, бил —
Ким сабр керакдур юз йил.

77.

Эл қочса бировдин, эл ёмони бил они,
Аҳволида идбор нишони бил они.
Феъл ичра улус балойи жони бил они,
Олам элининг ёмон-ёмони бил они.

78.

Кимки бир кўнгли бузуғнинг хотирин шод
айлагай,
Онча борким, Каъба вайрон бўлса обод айлагай.

79.

Шоҳ ёнин фарзин киби кажлар мақом этмиш, не
тонг,
Ростравлар арсадин гар тутсалар рухдек қирок.

80.

Ҳар кишиким, ростни бехост дер,
Айтса ёлғон доғи, эл рост дер.

81.

Менга не ёру, не ошиқ ҳавасдур,
Агар мен одам ўлсам ушбу басдур.

82.

Бошни фидо айла ато қошиға,
Жисмни қил садқа ано бошиға.
Тун, кунингга айлагали нурпош,
Бирисин ой англа, бирисин қуёш.

83.

Эрурсен шоҳ — агар огоҳсен сен.
Агар огоҳсен сен — шоҳсен сен.

84.

Ҳунарни асрабон нетгумдур охир,
Олиб туфроққаму кетгумдур охир?!

85.

Сен агар зоҳир эттинг итликни,
Мен санга кўргузай йигитликни.

86.

Навосиз улуснинг навобахши бўл,
Навоий ямон бўлса, сен яхши бўл!

87.

Эранлар хизматидин чекмагил бош,
Агар бошингга гардундин ёғар тош.

88.

Ёр улдурки, ҳар неким ўзиға истамас, ёриға ҳам истамағай.

89.

Кўп демак бирла бўлмағил нодон,
Кўп емак бирла бўлмағил ҳайвон.

90.

Икки кеманинг учин тутқан ғарқдур.

91.

Бефойда сўзни кўп айтма ва фойдалиғ сўзни кўп эшитурдин қайтма.

92.

Бу сўзни аҳли ҳикмат дебдурур хўб:
«Ямондин оз беҳким, яхшидин кўп».

93.

Тахт чун бўлди шоҳдин холи,
Фитнадин холи ўлмас эл ҳоли.

94.

Эр кишига зебу зийнат ҳикмату донишдурур,
Яхши киймак бирла хотинларга оройишдурур.

95.

Шогирд агар шайх ул-ислом, агар қозидур, агар устод андин розидур — тенгри розидур.

96.

Умрни зое этма, меҳнат қил,
Меҳнат саодатнинг калиди, бил.

97.

Нокасу ножинс авлодин киши бўлсун дебон,
Чекма меҳнатким, латиф ўлмас касофат олами.
Ким, кучук бирла хўдукка неча қилсанг тарбият,
Ит бўлур, доғи эшак, бўлмаслар асло одами.

98.

Сўзнинг аснофи бағоят чўқдур, ёлғондин ямонроқ синфи йўқдур.

РУБОИЙЛАР

1

Ғурбатда ғариб шодмон бўлмас эмиш,
Эл анга шафиқу меҳрибон бўлмас эмиш.
Олтун қафас ичра гар қизил гул бутса,
Булбулга тикондек ошён бўлмас эмиш.

2

Жондин сени кўп севармен, эй умри азиз,
Сондин сени кўп севармен, эй умри азиз.
Ҳар неники севмак ондин ортуқ бўлмас,
Ондин сени кўп севармен, эй умри азиз.

3

Кўз била қошинг яхши, қабоғинг яхши,
Юз била сўзинг яхши, дудоғинг яхши.
Энг бирла менгинг яхши, сақоғинг яхши,
Бир-бир не дейин, бошдин аёғинг яхши.

4

Дедим: зақанинг тутиб, сақоғингни ўпай,
Кўз қошингга суртубон қабоғингни ўпай.
Гулдек юзинг ислабон дудоғингни ўпай,
Йўқ, йўқ, йўқ, агар десанг аёқингни ўпай.

5

Эй шарбати лаълинг оби ҳайвондин алаз,
Ҳайвон суйини қўйки, чучук жондин алаз.
Не жондин алаз, не оби ҳайвондин алаз,
Ким ҳар неки йўқ ондин алаз, ондин алаз.

6

То даҳрдурур, даҳр уза султон бўлғил,
То олам эрур, олам уза хон бўлғил,
Даврон элининг жисмида ҳам жон бўлғил,
Ҳам жонлариға мояи дармон бўлғил.

«RED, YELLOW, GREEN»

In ancient times the Turkish people described the four parts of the world with four colors: the North — in black color, the West — in yellow (white) color. The East consisting of never ending fields and deserts was always described with green color. The green East with full of humane ideas and views was also called the cradle of world culture, since in this land such great personalities as Abu Ali Ibn Sino (Avitcino), Al Farobiy, Mirzo Ulugbek were born. One of the wellknown sons of the East was Alisher Navoiy. It is not an easy job to speak simply about this person who was a master of beautiful words, decription of tender feelings. Most of the scholars used to compare him to the bright star shining in the East's sky. Thanks to their deep content and wealthy literary descriptions the rich literary heritage of the great Uzbek poet and thinker Alisher Navoiy occupies an important place in the treasury of world literature.

The leading theme of his works is man, his inner world and attitude to the existence. In his works the poet depicts the world with its divers colors, that is, beginning from a tiny element to the endless sky. The poet leads his ideas through the prism of human thinking, man's interaction with the outside world.

Alisher Navoiy is the founder of the Uzbek literary Language and founder father of the Uzbek classic literature, since he was the first to create literary works in the Uzbek language. His contemporaries had used to write their poems in the Farsy (Persian) language and had thought that it would

be impossible to write beautiful poems in Uzbek. In his tractat «Muhokamatul lugatayin» the poet defended the Uzbek language from the attack of those writers who looked down on Uzbek and had created beautiful poems. Zanhriddin Muhammad Bobur, Mahmur, Ogohiy, Muqimiy, Furqat, Zavqiy, Nodirabegim, Uvaysiy, Mahzuna and other poets are followers of Navoiy. Excited by the works of Alisher Navoiy and having read and learnt them they created their own works.

Now, I would like to tell a few words about gazel (a form of poem in the East). Gazel is one of the widely spread type of poem in the East. Mainly it is composed of 12—14 lines and rhyme as a-a, b-a. c-a, d-a. Each couple of lines of gazel have completed meaning.

For example, if the first line of gazel consists of twelve open and close syllables (open syllable ends with a vowel, close syllable — with a consonant). All other lines must end in the same way.

The readers of the West may think «Why does Navoiy deserve such great respect?». First, he is respected for being a favorite poet, scholar and statesman, second, for love of people, he fought not only with his witty words, with his deeds against scholastics, oppression, bloody struggles for the throne, he devoted himself completely to the path of justice and well — being of the people. On his own account the poet had built educational institutions, medrasas (schools) libraries and hospitals, since he had accumulated in himself the best features of our ancestors. In one of his wise sayings the poet states:

«Man is not said a man,
Of man if cares none».

Nizomiddin Mir Alisher Navoiy was born in the servaceman's family in shoh's palace on February 9, 1441 in Hirot city. His father Giyasiddin Kichkina (the Little) served in the palace of Shohruhmirzo, that is, he served in the Palace of the ruler of Khuroson. His mother was a princes' governess in the palace.

The atmosphere in the family awakened his interest in fiction. Since his father was an educated man his uncles Kobuliy and Garibiy were poets, and poetry parties were often held at their house, and poets who came their family used to recite their new gazels (poems). Alisher would participate in these poetry gatherings and would recite the gazels he had learnt. He started writing gazels when he was very young. According to his contemporary, historian Khondamir a popular poet of his time his Majesty Lutfiy requested young Alisher to recite him his newly written gazels. Twelve year old Alisher recited the following lines:

If my beloved hides her face, tears run out of my eyes,
Imagine, when the sun sets there appear stars.

His Majesty Lutfiy was fascinated so much that he said praises to Alisher saying «If it were possible I would have exchanged all my works with these two lines of your gazel». When Alisher was thirteen years old his father died. The ruler of Khoroson of that time Abulkosim Bobur adopted guardianship on young Alisher. At the age of fifteen Alisher started serving with his friend Husain Boykaro in the palace of Bobur on Mashhad. In 1457 Bobur died. Navoiy stayed in Mashhad and continued his studies. Husayin Boykaro who descended from the family of Temur the Great left for Marv and started preparations to seize the throne. But at that time he could not gain the throne. One

of the despot pheodal rulers Abu Said occupied the throne. He killed a number of relatives of Ulugbek. Since Alisher Navoiy was the frient of Husayin Boykaro Abu Said exiled him to Samarkand.

In 1469 the army of Abu Said was defeated in Iran, and he himself was killed. Using this favorable situation Husayin Boykaro seized Hirot. In the same year Alisher came back to Hirot and was appointed possessor of the ruler's stamp. In 1472 Boykaro appointed Alisher Prime Minister (Bosh Vazir). The friendship between Sulton Husayin Boykaro and Alisher Navoiy continued till the death of the great poet however they might not have common opinions, and had disagreements too, of course. As informed by historians Husayin Boykaro together with his palace employees served to the people who came for moaning and praying in the burying ceremony of Alisher Navoiy when he died.

Alisher Navoiy wrote more than thirty works. The most well known of them were collected in the work called Khazoyin ul maoniy» (Treasury of meanings). This novel had another name- «Chor devon», that is, four collections of poems. This work is composed of 3122 gazels which constitute 44900 lines. Each collection of poems has its name; 1) Garoyid us sigar (Wonders of childhood). 2) Navodir ush shabob (Passions of youth). 3) Badoyi ul vasat (Beauties of manhood). 4) Favoyid ul kibar (Privileges of the old ages). Each part of the work corresponds to different periods of man's life.

Due to his greeat poetic work «Hamsa» Alisher Navoiy occupied his worthy place in the world literature. This work is unique for its deep content and diverse images. It is composed of five big epic poems 1) Hayrat ul abror (Excitement with good people); 2) Farhod and Shirin; 3) Layli and Majnun; 4) Sabai sayyor (Seven tourists); 5) Sad-

di Iskandariy (Epic poem about Alexander the Great).

«Hamsa» consists of 5000 lines of poems. The poet's work in Persian (Farsi) is composed of 1094 gazels which constute 10408 lines.

Among the Turkish pepoles Alisher Navoiy is the most popular and respected poet. His creations were compared to a huge ocean. The bottom of this ocean is full of pearls and diamonds. Besides his poetic works Navoiy created a number of scientific works too.

During the Soviet times only one side of the creations of Alisher Navoiy had been studied. While being published his works which contanied religious words and words about shariat (religious law) had been cut off outrageously. In their scientific works some scholars treated Navoiy as an atheist and even as a communist. In order to prove their words they cited some examples from Navoiy where he ridiculed religious people, priests, shaykhs who used religion as a means of obtaining wealth. Yes, there are such lines in his poems. But if we study them very attentively it becomes quite clear that these lines are about those religious people who speak on benalf of Allah, and only think of how to fill their own stomach.

It is impossible to imagine Navoiy's time without religion. One should know that it was the time when religion, shariat developed highly. That's why those who want to understand rightly the works of the poet must know well the Islamic religion and the surahs (articles) of Glorious Quran. No doubt, Alisher Navoiy was an ordinary muslim. In his gazels we encounter very often the name of Islam Prophet Muhammad Mustafo, the name of the Nasronic messenger Iso Mose.

The word Muslim is a complete devotion of

oneself to Allah. If a man does not believe in Allah, his angels, his books and the messengers of Allah, he is not considered a true muslim. By saying all this I would not mean that Navoiy is a true religious poet like Ahmad Yassaviy who called for rejection from the secular world. But on the contrary, the ax vessel which runs through all his works is the idea to call for humanism, for instance, love for motherland, people, for peace, friendship and solidarity among nations.

The main heroes of the works of Alisher Navoiy are represented by Uzbeks, Hinds, Chines, Arabs, Armenians, and by other peoples. This testifies to the fact that the works of the poet are of international importance, and he himself is the supporter of peaceful and friendly life of all peoples and nations.

At the beginning of the article it was stated that the Turkish national described the parts of the world with differen colors. Pay Attention:

Hey Navoiy do not worry of yellow, red and green,
Your gazels have grown into red, yellow, green».

Using the different colors of his gazel that is to say, using markings of the world's parts as South, West, East which go in par with each other in one gazel of Navoiy I would like to challenge for «solidarity, unity of all nations».

Translated by
K. Mamurov

1

When my beauty decks herself in red, yellow and
green
My sighs go flying like sparks of red, yellow and
green.
I have cultivated the desert of love so the hot
breath of my sighs
Has turned the barrenness into a flowering red,
yellow and green.
When I recall your grace, the mirror of my soul
reflects
As from the strained glass mosaic of my window
the colours red, yellow and green...
The very thought of your face, of the dark shadow
above your lip
Makes the world sparkle a bright
red, yellow and green.
Poor red wine into a golden goblet in Spring
For where else are combined in such harmony the
colours red, yellow and green.
The poor can hardly afford clothing even
of a single shade,
Still they can easily sew into their robes stripes of
red, yellow and green.
I say, Navoiy seek no longer for brilliant gold, scar-
let and green colours,
For the flowers of your poetry have tinged this
diwan red, yellow and green.

2

Though she had promised, that night my willowy
beauty did not come,
That night, till the very dawn, sleep did not come.
My suffering drove me to scan the road again and
again,
But though my heart was about to break, the
frolicsome one did not come.
Perhaps it was the light of the moon she resembles
that made her wary,
But then, on another night that was dark as my
life, again she did not come.
Hardly a man could refrain from smiling
At the sight of my weeping because my love had
not come.
Don't himiliate me by saying my eyes shed much
water...
All that I shed was blood, but that night, even
tears bid not come.
There is not a man in love who can say
His sweetheart was the first to come.
O Navoiy, regale your heart with wine
For to a home where wine is poured, sadness
cannot come.

3

Dreaming of your beauty has wasted me away,
What an unfortunate day that was when I fell in
love with you.
How many times, day in and day out, did I
tell myself to forget you,
But alas, from day to day ever more and more I
love you.
When I begged you to be true, you tormented me
But when you told me to be faithful I always was.
You ask what beauty has made me carry on like
one demented,
O Lovely One, do what you will, I am yours
forever.
O my heart, I disregarded your advice and again
you know no peace,
As though you didn't have enough troubles of our
own I brought this down upon you.
Since the holy water of Hizr in Jamshid's goblet
has decome my lot
I will renounce all rewards, posts and ranks to
become your slave.
Of the music produced by the lyre I have not found
a melody of sadness,
Like Navoi, I have become your unhappy prisoner.

4

Small wonder she is beset by the tribulations of
eighteen thousand worlds
For my playful beauty is a mere eighteen years old.
I dare say her beauty will last her another eighteen
years
Since her mind is in such turmoil and she — a mere
eighteen years old...
Eighteen...? No, even when she grows to be
eighteen hundred years old
Will she remain the queen among beauties and our
doom lurks in her eyes.
I marvel not at the beauty of her features for all
that is so lovely in her
Is the handiwork of that great artist — the Lord
Almighty.
Her body is silvery-white and conceals a heart that
is stoney
This silvery moon holds forth the promiseof a hun-
dred wonders to the reasoning mind.
Give me wine, innkeeper, for in the midst of all
those wonders the Lord alone remains...
How strange that this sacred old temple — our
world — has fallen trothy to the bats.
If Navoiy has shed a sea of tears in yearning for his
moon-like beauty
Look closer at them, you will see that every tear
reflects her splendor — the sun...

5

That is no tulip field but a world set aflame by my sighs.
That is no sunset — the sky has cought fire where it touches the earth.
It has been said the light of her visage sears to the core...
I heard and was ignited, fortuneless as I was.
Those rays have incinerated the gallant troops of my patience,
Recuding to ashes the caravan that they guarded.
One flash of lightning and my eyes and my body and soul were consumed,
All was a sea of flame as though the rushes had been set ablaze.
Was it a whirlwind that snatched and scattered the life of the flower?
Was it the treachury of the skies that ignited the tapering cyprus?
How I suffered that moment. Did you inveil you countenance to punish?
You scorched them all and I, like a fool, was inflamed.
When it is said the forests of Masandaran had cought fire,
Know, Navoiy, I suffer unwittingly.

6

Alas, a hundred thousand times alas, For I have
been abandoned by my beloved,
Without a sign or word of warning, away went my
beloved.
She went as swiftly as an arrow flies, unmindful of
my bowed-down frame,
As though my faintheartedness had been discerned
by my beloved...
Tis known there is no love lost twixt princes and
beggars,
Perhaps that is why I was discarded in my
lowliness by my beloved.
This is my advice to you, my friends: Do not fall in
love.
I did, and the arrows of parting were my reward
from my beloved.
Should I weep that suffering and affliction are my
lot,
Or that my foe has been joined by my beloved?
Let those who weep with me this sad evening tell
the tale of my woe
If they have found in this abode of sorrows a bright
star-like beloved.
Know, Navoiy, it was your wanderings that cost
you your sweatheart;
Take to the road at once for that has already been
done by your beloved.

7

Yearning for one who is lovely as a peri has made
me distrait,
It has struck me dumb so I could tell no one my
predicament.
Why wonder if people gossip about one who has
lost touch with reality
When the thought of her arched brows has stooped
and bent my form?
I would never have given voice to my love but that
last night
I was overpowered by wine and made witless by
weeping.
My craving for the one I love has laid me low
And passion and suffering have crushed me.
One moment I am engulfed by fire and my body
flashes lightning,
Then the pain of separation wastes me so I look
like a reed.
My groans have ignites the world though I have
always been a recluse.
Is it possible that imagery and dreams have fallen
to the lot of one so austere?
Small wonder Navoiy fled to the desert for succor
When the suffering that descended on him made
him akin to Majnun.

8

I have relinquished the world but the people have
not spurned my soul,
I have forfeited my soul but my peple have not
relinquished the right to my blood.
I am consumed by a fire that burns on all sides
Whenever my people shame and reject me...
My sorrow for her is gentle, in is so like a song
That my plaintive voice could lull my people to
sleep every night.
The dust of humiliation descended so thick people
know each other not...
That happened in the brief moment they came to
visit the ruins that were once me.
I have from them a black talisman to keep me from
going insane...
But little do they know that the blood of my
people emblazoned on my heart.
I desire, O Hizr, to make a pilgrimage of the soul
to Kaaba,
And to return before my people learn I have been
away.
Ah, Navoiy, the people will not blame or call me
insane
When they read the description of that peri in the
diwan I am compiling.

9

Come, my dark eyed one, come, show your kidness,
Weawe a nest for yourself, in the depth of my pupils.
Turn the garden of my heart into a flowerbed, for the blossom that is your face,
And rest your slender form so like a sapling in the garden that is my heart.
Splash the hooves of your brave steed in me heart's blood.
And weave a leash for your dog from the tendons of my sad soul.
O Heaven, if at the foot of the mountain of separation my dust is discovered
Knead it into dough and sculpt from it a powerful stone mason.
If you wish to enrapture hearts in love by a meeting with you
Curl your long hair into ringlets.
There is little the gardner can do to stop advance of the Fall,
Should he even spike the roof of his garden with pine needles.
O my friend, should I suddenly die at the sight of perspiration on your face,
Bathe me in rose water and lay me to rest in a shroud made of rose petals.
Navoij, if you can put your hearts all into a bouquet of joy,
Pick a sheaf of wheat and touching a flame to it
let this candle be the revelation of the nosegay.

10

Is it wine that has lent a blash to your cheeks,
Or is it the sun's rays that make them seem to be
burning coals?
Is it amber that burns in both your ears,
Or is it that stars shine on either side of the moon?
Is your face sprayed with hundreds of dewdrops of
perspiration
Or are those pearls made of dew on the petals of a
flower?
Just as a bad is surrounded by thorns,
Your tenderness has driven a blade through my
heart.
Was it my heart-abird-that was caught in your locks
that unfortunate night,
Or was it bats of some kind?
Was it the glorious sun that consumed the
nocturnal mist of your hair,
Or a flame that burst out of the smoke of my
sighs?
When I'm far away, does this beauty aid my
adversary,
Or is that thought a poisoned dart born of
separation?
Perhaps those are new wounds on the shades of the
soul
Or the sentence of death passed by the heavens?
If people say Navoiy himself has with pain rejected
your love –
Will you believe them?

11

Your beauty shines brighter when you tresses fall
free, breathing the scent of ambrosia...
So the candle burns brighter when the treads of the
wick have been loosened.
Have you adorned your beaute with flowers for the
sacrificial rite
Or has your beauty been enhanced by the blood
you were spattered with when you sacrificed us?
My heart was mortally wounded by the spears of
your eyelashes
But when you failed to destroy my heart you thought
to ameliorate it and plant it with seeds.
Then did the Almighty disrobe this victim fallen to
love so early in life,
And cast over me a shroud of brilliant hue...
When you inveiled your countenance to me,
my eyes were drezed;
So dazed were they their tears were soaked up
unseen by my grantful heart.
Having taught me to love you, though little you
cared for such love,
You wrought devastation in my heart.
Remember, the sultan dooms to death even his
closest friend
If he learns the latter has secretes away money
from the treasury.
Speak, Navoiy, if love has not yet crippled your
soul
– Why do you spew blood whenever you sob?

12

The wind has showered the garden with flowers,
has my fleetfooted sweetheart finally come?
A perfumed scent is wafted on the air, has the joy
of my heart really come?
I was ill but recovered to say just this:
Tell me, has my homeless wandered actually come?
The sick soul belongs in the public house,
As I entered I could not say — has the time of my
infirmity come?
Do not say you have come to slay me my beauties,
But tell my whether my pitiless assassin has come.
Do not say I am dying of longing and that the
Messiah has come to my bedside,
But tell me if she who soothes the spirit has come
You heard the news that a suitor has made his
appearance
But you did not say whether or not one long lost
has returned.
Do not say I did not bring my heart to the street of
renunciation,
Say, Navoij, has my naughty one who promiced so
often really come?

13

Is it of her arched brows I should speak, or of the
darkness of her eyes,
Or of the pain and the sorrow that both have
caused my heart?
Is it of the cruelty of her eyes I should speak, or
the poison of her eyelashes?
How should I speak of her radiant face in the midst
of all this sorrow?
Should I speak of the pain her love has caused
or of the heartache of parting from her,
Or perhaps I should rather speak of the healing
balm of seeing her in the midst of my affliction?
Or should I speak of her flowing culs or of the
words pronounced by her lips,
Or should I describe the fineness of the former and
the tenderness of the latter?
Or should I speak of the changes of her moods or
of the slegnderness of her form,
Or is it the crimson cape over her blue dress I
should describe?
Or should I complain of the trials of fate or the
torments of the world,
Or should I speak of the sufferings both have
caused my heart?
Listen, Navoiy, do not sing praises to her eyes and
her brows. Say rather:
Is it of her arched brows I should speak, or of the
darkness of her eyes?

14

Our enamored heart is in hopeless straits
And has taken to wandering in the desert of
reproaches.
Stone after stone is being showered on it
Gashins wound upon waund on its body.
From beating its head on granite rocks
Its frame has been shattered to smethereens.
When on lines crushed by mountains of sorrow
Even the silky fun spun by our imagination turns
to thorns on granite
That which has turned my life into agony
Is sure to blight her existence too.
The sun is the heart bleading sadness,
My tears like planets revolve around it.
Navoiy, speak not of hopelessness,
In your sorrow, hopelessness has engendered hope.

15

O breeze of dawn, go and describe my state to the
one who is the joy of my heart,
Tell my beauty whose curls are black and whose
face is as tender as a flower...
My yearning for her ruby lips has caused me
infinite pain,
Tell the one with whom I drank of the cup of joy
about all this.
Tell my playful selfish darling whose every word is
wisdom
That my spirits are low and that the wine I drink is
bitter and my tears have turned to blood.
Do not ask me why the night of parting has turned
my life into darkness
But recount all this to the night which will never
end with the dawn.
Having preferred the love of this peri I have
forgotten my name and all shame,
Tell of this to that creature that shames me and is
called my heart.
Ah fortune-teller, I was ever a rebel, now tell me
Will the light of blessing shine on my end?
No, Navoiy, sadness destroys when one's sweetheart
is gone,
Describe my state to the heartless one who is the
joy of my heart.

16

May no one be deprived of his beloved and lament
as I do,
May no one be shamed in the eyes of the world as I
am.
May I become A wanderer of whose love everyone
gossips
But let no lips dare pronounce her name.
O lord, let the injust suffering she has inflicted on
my heart be of such measure
That is would be unbearable to any other but me.
Though I alone have died of love, let not any other
who is in love,
While he remains faithful, believe himself redeemed
by mourning my end.
O Friend, do not aspire to build in my heart with
your preaching,
My love has turned my heart into a ruin and it,
God willing, will never again obey her orders.
I have learned that this flower like a sparkling
goblet sways on her stem all nights
And in the morning breeze I hope she is not giddy
when she learns of my state.
The thought of seeing her gave me joy bur she
dissmised me,
O Navoij, let no man boast of his attainments.

17

Of what can the nightingale sing if he is deprived
of his flowergarden?
The parrot too ceases to talk if he is deprived of his
sweet tongued mate.
The rays of my Sun emit the torment of separation
For they will not carry back to her radiance my
heavy sighs.
Do not say that my parting from you will make me
weep and sob,
Can a body weep if it is deprived of its soul?
O parting! Rob me of a hundred of my souls
But do not take my loved one away from me, or me
from her.
It is said a parting is more bitter than death,
So, if you will, o Heaven, take my life but do not
part me from my beauty.
The moth suffered so he could see his love though
well he knew
The dawn would deprive him of both the candle
and his night's shelter.
Without his beloved, Navoiy would have been akin
to a stray dog,
God Almighty, don't ever let anyone be deprived
of her prince or his princess.

18

Whether you torment or acknowledge me you are
the consolation of my soul.
Kill me or resuscitate me, you will always be my
soul.
Move away from me, Enchantress of ravishing forms,
Stay by my side — you are my love of unsurpassed
grace.
How should I tell you of the love that lies deep in
my heart —
You are the greatest secret I possess.
Smile upon me from time to time and don't frown
on my sighs
For you are the reason why I groan and complain.
Two words from your ruby lips is all I plead for
In those fleeting seconds that you are my guest.
Though you have rejected me as one obsessed
Know, you are the only one I picked among the
lovely sirens.
Navoiy is dying of love whilst you have called him
intrue.
You — the fragile doubt of my tomorrow.

19

What a misfortune your dark eyes have proved to
be,
For the life of my soul they turned into a terrible
plight.
All possible restoratives they turned into afflictions
But my afflictions became my salvation.
In love, hundreds of lives are dedicated to them
And every life devotes itself to you.
From being close they have become strangers
Only to become the kith of strangers.
Dreaming of your beauty has racked my soul
But my striving has filled my soul with dreams.
The soul sought eternity but became finite,
For its companion — the body — infinity became
finity.
When Navoiy compiled his verses of love
To all those in love they turned into a melody.

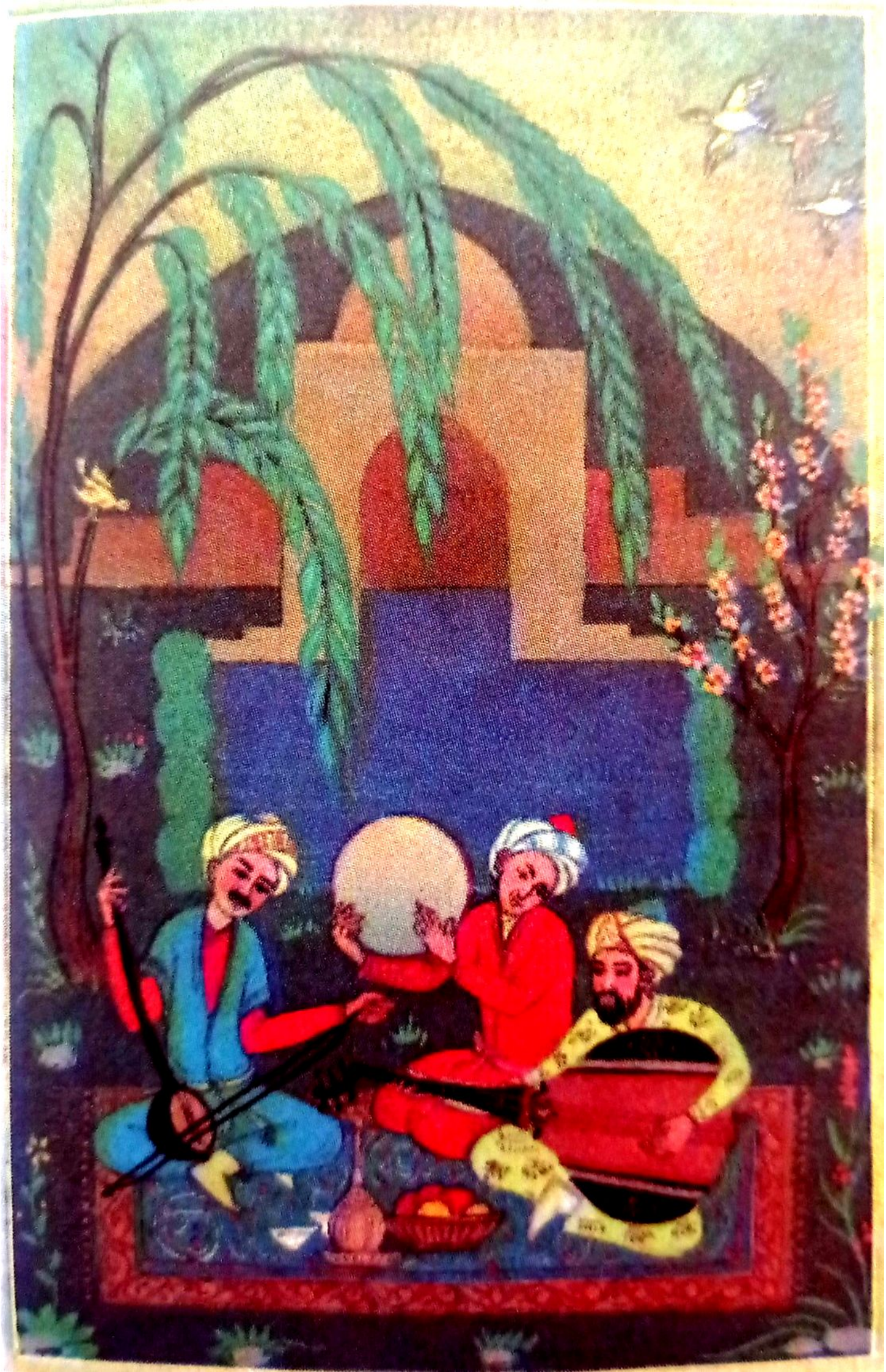
20

My beloved has gone but her playful image remains
in my heart
And her voice still rings in my ears.
My tears have ruined my eyes
But the reason for my tears remains.
Before my soul was cought in the snare of your
braids
It was like a nightingale, Flitting from flower to
flower.
When the bird-heart flees it goes in search of
happines
Because a lovely slender cyprus still remains in the
garden.
I am dying without receiving tokens of love
But recall that Farkhad and Majnun also took their
secrets to the grave with them.
All those who love suffer and sigh just as my heart
does,
She has disappeared but her voice rings strong and
people hear it.
Navoiy, do not complain that there were many meet
ings and partings —
Be grateful a hundred times that a great deal has
passed and only a very little remains...

21

I need no flower if there is no wine in our circle,
What do I need wine for if one flower is missing
among the guests?
The starry goblets are a joy but all is imperfect
If a radiant faced, soft spoken Venus is absent.
What good are the Sun, the Moon, Jupiter and
Venus
If Mars does not deign to make an appearance?
Although all is possible never will our joy be
compete
Unless the innkeeper can invite us to a secluded
corner...
Why is the door securely locked on the inside?
After all there is no man but enjoys a drink of
wine.
How enjoyable is a day of rest but only till the
evening
Especially so if the Heavens do not hatch some
treachury.
But a man who has been blessed with such a day
Cannot be certain such a day will ever be his
again.
At the feast of life, my suffice it that there are
notes of joy
And no mean treachery to waylay us.
if it is your lot, Navoiy, to live your life in
perpetual prayer
Why need you think of aught but the Almighty?

Thanslated by
L. Kmetyuk

SELECTED WISE SAYINGS

by Alisher Navoiy

1

Of Good a man teaches you at least a letter with pain
Hundred Kings' treasures be not enough to pay him

2

Learn knowledge at younger ages,
Spend them at older ages.

3

He, who knows knowledge,
but applies not, are like those
who plow the land,
And plant seeds not

4

A man who keeps his words and deeds go together,
and go together the words and deeds of the man,
Master be his words and deeds the man

5

A man who does himself not, but orders
Without effect and useless be his words.

6

The work is something which you do yourself
The wisdom is something which you know yourself.

7

Of the miscreants expect no shame
Of the evildoers expect no devotion.

8

Saying what comes to his mind
Is the deed of miscreants,
Eating whatever offered
Is the deed of animals.

9

People of the world know,
It is not good be enemies,
Be friends to each other
Glorified you would be

10

If people pay you no attention
Of yourse if you must complain

11

What was done by mankind
Was done with his mind

12

Cursed be a Scholar
What he did, knew not
what he knew,
Applied not

13

A soul without a beloved
Like a kingdom without a king
A kingdom without a king
Like a body without a soul

14

If for people you do favor
First and foremost yours be the favor

15

Man is not said a man
Of man if he cares none

16

Off the sky you throw a stone
On your head falls the stone

17

If a man gains wealth and respect in the world,
And there is an evil in his inherited blood,
And should he not do good, and not do bad,
Should he not do bad, good be considered his deed.

18

Why should there be fish in the ocean,
If it could get a pearl out none.

19

After each pain there be pleasure,
Without pain there be no pleasure.

20

Should there be no interest in the treasure,
An ordinary stone is better than ruby.

21

A two pence earned by hard work,
Is far better than a king's gold gift.

22

A tree's job is to make much fruits,
Much stone are thrown to eat the fruits.

23

The more the top of the candle she cuts out,
The more the light in the house and out.

24

Kaaba is the qibla of the world to worship and pray,
It has no value if the Ka*ba is not in your soul and spirit.

25

Should a man be beloved if he dresses well,
Dawn be not a day if the daylight is not out well.

26

Occupied be a soul by love,
From fire it turns into ruby by love.

27

Should there be no passion let there be two worlds not,
Say not two worlds be there soul not.
Body without love is a body with no soul and spirit,
Why a man needs beauty if there be no love and spirit.

28

Should the admirer sees the God in his beloved,
And Should his soul be pure,

Do not prohibit the love with power,
Imagine, Should the God appear in the image of the beloved,
Than the allegory is truly the truth.

29

Loving what is not lasting is a mistake.

30

For a nightingale to sing if you want to know,
Thorn field is far better than the gold cage.

31

He who has no beloved in his soul,
Is like a stone without a pearl.
A man alone be not famous around,
A single hand produces no sound

33

Should a man find fault with you,
Hit him not as he is a mirror,
Should the mirror breaks,
Then what reflects your faults.

34

A silly man is not a friend, in his false stories believe not,
Lest you be a wrongdoer in the wrong path.

35

Should a beggar a beloved in the world have,
Hizir*s life, and the treasure of the Alexander the great he have.

36

He be a scholar who asks what he knows not,
He be an evil doer for himself if of shame he asks not.

37

Learning by little portions makes you witty and wise,
Drops getting together make rivers and oceans.

38

Have a profession in Almighty's house,
It is not your duty to come out sad,
To live up the life of the ignorant,
Like coming out of the bath with dirt and dust.
He who uses his knowledge as tools for gaining wealth,
makes fool of himself and his people, both.

40

What a silly rich man says,
Is as clear as what the golden fly eats.

41

He is the scholar who values his khowledge,
For test the pearl is not thrust into the stone.

42

Though the sun lights the land the same,
Thorn grows in the desert, flowers in the garden.

43

Anything in one's nature used to be habit,
Of ages into nature grows the habit.

44

Shcold you suspect the bad as the good,
Like the good be considere bad.

45

For wealth a true man strives never,
He, who be pride of it, be a true man never.

46

The wise man tells nothing but the truth,
Be better if not spoken be some truth.

47

It be a man's beauty should he tell the truth,
It be far better should he cut his speech short.

48

A man who speaks much mistakes much.

49

A man who speaks much is the sign of pride.

50

A true speech is a good speech,
A good speech is a short speech.

51

Of his language who takes no care,
Of his people he takes no care.

52

Should a poem has no appropriate meaning,
Be not liked by the intelligent human being.

53

Should in the garden the words be trees,
The spirit be the tree, the words be its sweet fruits.

54

Should the pearls be hurts for the ears,
Words be the pearls for the ears.

55

Everything the fog had it dropped on the land,
Which the Almighty made the owner of the sky.
The ant picks what the man seeds,
Of which it destined to live its life in the grave.

56

If you can't do good for others,
Never dare to do wrong for others.

57

Swallowing the shell pearls is the deed of the fish,
Splitting its stomach for pearls is the deed of the man.

58

Should a bird fly higher,
can't be reached by a fire.

59

Happy is the man who has been hurt by thousand thorns,
And finally found the flower of his spirit and soul.

60

Those who can not stand difficulties in His world,
Would never find happiness in this world.

61

Be not upset for minor work
Be not quick in slaughter and politics.

62

Be there pearls and diamonds in any theasures
The key to them is made of iron,
When opening the lock be a beggar or a king
Both equally need the key.

63

Should a nightingale sing sad songs hundreds of times,
Flowers can not blosson if spring comes not,
Should a dark night cover the earth,
Who dares to make the sun rise if the morning comes not.

64

An egoist does nothing, but cares of himself.

65

Be any fly of golden color,
Dung is its food and residence.

66

Should the old be fond of make up,
His actions be considered like that of silly kids.

67

Should a man addict himself to wearing colorful adornments,
Makes himself a laughing stock before the intelligent community.

68

Do not tell at once a man's faults to himself,
You might possess the same faults yourself.

69

Should a person dare to disclose the faults of his people,
He dares to reveal his own faults, if you be aware.

70

Do not get worried of the enemy's pride.
It is like the beggar's praise which be never true.

71

Should a person digs a hole for others,
Into that hole he himself falls, be sure.

72

Should you catch a lion in the forest,
You still be not courageous, you know.
Should you win your greediness in yourself
There be no courageous person than yourself.

73

If there is much harassament and envy in the community,
If there is greediness in the government palace,

80

Even though he who used to speaking lies
speaks truth once,
People might consider the lie twice.

81

I dream neither of friend nor beloved,
For me to be a worthy man is enough.

82

Use your mind for the needs of your father,
Sacrifice yourself to the needs of your mother
It is they who lighten your day and night
Like the moon and the sun day and night.

83

You be a king should you be always aware,
If you are always aware, King you are.

84

Why shold I keep my professional skills for myself
Should I take them to the grave for ever with myself

85

Should you treat me like a dog to a dog
I'll treat you like a gentleman, not a dog

86

Be a musician and singer of a musicless and songless community
Should Navoiy be bad, good you be for the community.

87

Never refuse to serve the good people,
Even though from the sky on your head should stones fall.

88

A true friend is a friend who does not wish whatever to homself
wishes nothing of that sort to his friends himself

89

Don't make yourself fool by speaking too much
Don't make yourself animal by eating too much

90

He who holds the two ships is sure to drown.

91

Don't say useless words,
Never miss to give ear to useful words.

92

This phrase is considered good by wise people,
«Even though the bad is least it is more than much good»ю

93

Struggle for throne deprived people of their King.
But when could people get rid of their awful slander.

94

Wisdom and knowledge are man's best adornment,

While dressing well suits to women and makes them attractive.

95

If a pupil has a religious tutor,
And if he is a judge,
If the tutor is satisfied with him,
So Allan satisfied be with him.

96

Do not waste time, work,
Be aware, key to the happiness is work

97

If the man is dishonest and bad by genetic,
Don't try to make him change into human,
Don't labor too much, the evil world be never beautiful,
No matter how much you train and bring up,
The puppy grows into dog, foal into donkey,
But never they grow into human being, be aware.

98

So deep is the meaning of the word,
There is no worst thing than an absolute lie in this world.

Translated by
K. Mamurov

RUBAIY

(a poem of four lines)

1

A poor is said to be not happy in a strange land,
People are said not to treat him friendly and kindly,
Should there grows a red rose in the cage,
Is said not to make a company like a prickle for a mightingale.

2

I love you more than my soul, oh, my dear,
I love you more than all numbers, oh, my dear,
Loving anything can not be more than that,
I love you much more than that, oh, my dear.

3

Your eyes and brows are good, eyelids are good,
Your appearance and words are good, your lips are good,
Your cheeks with birthmarks are good, chins are good,
Shall name one by one, you are good from head to foot.

4

I said, holding by your chin your cheeks I kiss,
Licking your eyes with eyelids your brows I kiss,
Smelling your rosy cheeks your lips I kiss,
If you say: No, No, No, your foot I kiss.

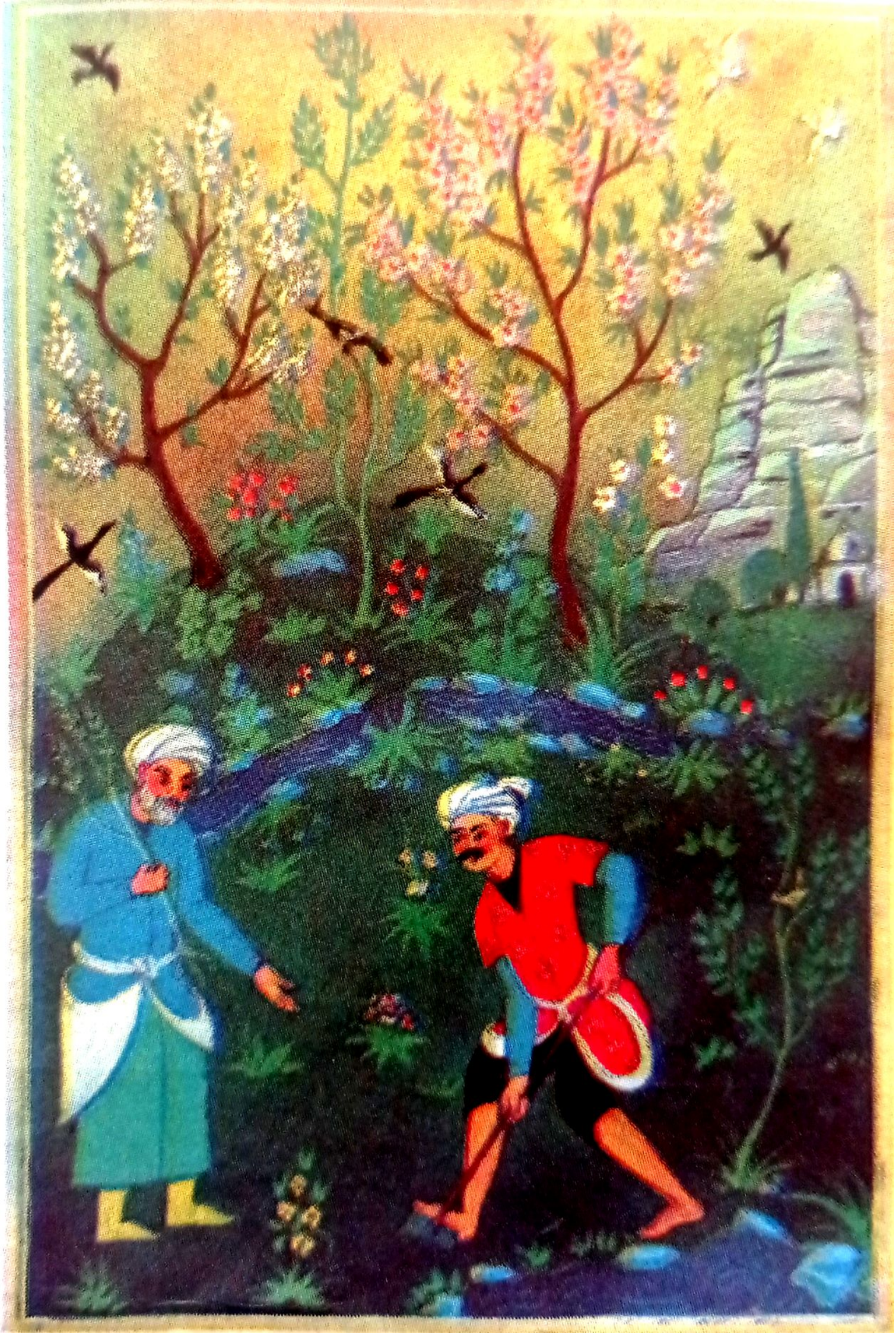
5

Oh, the juice of your lips is sweeter than alive water,
Don't say alive water, it is sweeter than soul,
Is not better than soul, better than alive water,
If there is nothind better than that it is mush dearest than alive water.

6

Should there still be world, be you the king of this world,
Should there still be a kingdom be the ruler of this kingdom,
For the bodies of the people be their soul,
If the soul is sick, be balm to that sick soul.

Translated by K. Mamurov

АЛИШЕР НАВОИЙ

УММОНДАН ДУРЛАР

Ғазаллар, ҳикматлар ва рубоийлардан намуналар

(Ўзбек, немис ва инглиз тилларида)

«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни
Бош таҳририяти
Тошкент — 2000

Нашр учун масъул *Г. Зокирова*
Безакловчи рассом *Н. Ҳакимов*
Бадиий муҳаррир *Ф. Башарова*
Техник муҳаррир *Д. Габдрахманова*

Теришга берилди 19.11.99. Босишга рухсат этилди 28.01.2000
Бичими 70x90 $^{1}/_{32}$. Петербург гарнитураси. Шартли босма тобоғи
5,26. Нашриёт ҳисоб тобоғи 5,0. Адади 10000. Буюртма № 4830.
Баҳоси шартнома асосида.

**«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси,
700083, Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41.**

